

Камінська Н. В. – доктор юридичних наук, професор, головний науковий консультант Дослідницької служби Верховної Ради України, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7239-8893>

Сучасна парадигма конституційних цінностей та їх значення в умовах воєнного стану

Актуальність. Конституційно-правова регламентація ключових правових цінностей, що становлять загальноцивілізаційні ідеали, демократичні стандарти, в Україні, як і в багатьох інших державах, є важливою та необхідною. Попри динаміку розвитку суспільних процесів і державно-правових явищ, вони залишаються стабілізаційним фактором, що дозволяє акумулювати кращі досягнення правового розвитку національного та міжнародного масштабів, стримувати й попереджати значні загрози, розвивати правосвідомість, правову культуру, зокрема конституційну культуру, національну правову ідеологію та ідентичність. Водночас реалії сьогодення засвідчують, що гібридну війну Росії проти України, яка триває впродовж майже десятиліття, системні й грубі порушення прав і свобод людини та громадянина, незаконну окупацію значної частини території нашої держави й інші негативні наслідки зумовили, серед іншого, відмінні конституційні цінності, національні ідеології, способи та методи здійснення влади тощо. В умовах воєнного стану актуалізуються завдання щодо певноаспектного вивчення конституційних цінностей, їх значення, доцільності переоцінки або зміни пріоритетів.

Метою статті є доктринальне вивчення природи й сутності, особливостей конституційних цінностей, доведення їх значущості в умовах воєнного стану в Україні. **Методологічна** основа дослідження базується на загальнонаукових і спеціально-юридичних методах, різноманітних підходах і принципах. Основоположними в цьому контексті є комплексний і системний підходи, поряд з ціннісним й інструментальним, плюралістичним і феноменологічним підходами, а також аксіологічний, антропологічний, гносеологічний, діалектичний, порівняльно-правовий, історичний та інші методи. **Наукова новизна.** Конституційні цінності на сьогодні не є уніфікованою категорією. Фактично не існує й чіткого їх переліку, що підтверджує їх динамічний розвиток і потребу постійної уваги дослідників до зарубіжного досвіду, сучасних вітчизняних традицій конституціоналізму, філософсько-правової думки, зокрема в ретроспективному та перспективному контекстах. Цей феномен вирізняється міждисциплінарною і міжгалузеву природою. Водночас важливість певних конституційних цінностей посилюється в складних умовах державотворення та правотворення, системних реформ, під час збройних конфліктів міжнародного й неміжнародного характеру, воєнного або надзвичайного стану та постконфліктного відновлення.

Результати дослідження. Виокремлено певні тенденції та закономірності становлення й еволюції системи конституційних цінностей. Зокрема, спостерігається взаємовплив європейських і національних цінностей, процеси їх інтеграції та акультурації, поширення та реалізація в різних сферах життєдіяльності, організації та функціонування публічної влади, під час здійснення реформ, удосконалення національного законодавства України, розроблення сценаріїв повоєнного відновлення й миробудівництва. **Практична значущість.** Концептуалізація державної політики, стратегій євроатлантичного курсу України, проєктів програм і планів її відновлення зумовлює потребу у врахуванні надбань філософсько-правової думки, учених-конституціоналістів, продовженні досліджень парадигми конституційних цінностей, що сприятимуть передусім відновленню та зміцненню миру, територіальної цілісності України, суверенітету, сталого розвитку держави тощо.

Ключові слова: конституційні цінності; європейські цінності; правова аксіологія; демократія; свобода; мир; безпека; територіальна цілісність; права людини; воєнний стан.

Вступ

Закріплення на конституційному рівні в Україні, як і в багатьох інших державах, ключових правових цінностей, що становлять загальноцивілізаційні ідеали, демократичні стандарти, видається вкрай необхідним і важливим. Ідеться про конституційні цінності, що акумулюють надбання вітчизняних державотворчих процесів, кращі правові традиції та позитивні зарубіжні практики. Це підтверджує розвиток суспільних процесів і державно-правових явищ як до запровадження воєнного стану, так і після.

На жаль, протягом майже дев'яти років триває гібридна війна Росії проти України, незаконна окупація частини території нашої держави, порушення прав і свобод людини та громадянина, захоплення державної власності України,

вчиняються найтяжчі злочини проти людяності, воєнні злочини на території Української держави на початку XXI століття. Тому реалії життя протягом останнього року змусили не лише українців, європейців, а й фактично все світове співтовариство переосмислити традиційні цінності, включаючи конституційні, їх значення і роль.

Попри те, що проблематика правових цінностей є міждисциплінарною та міжгалузеву, становить об'єкт вивчення філософії, соціології, культурології, політології, філософії права, теорії держави і права, історії держави та права, конституційного права тощо [1–5], актуальними залишаються питання їх природи й сутності, класифікації, функціональних та інших характеристик. Значний внесок у розроблення зазначеної проблематики здійснили, зокрема, такі вчені: О. Бандура, Х. Бехруз, С. Бобровник, М. Братасюк,

О. Гвоздік, С. Головатий, О. Грищук, М. Дамірлі, В. Демиденко, М. Костицький, О. Кресін, А. Крусян, Н. Кушакова-Костицька, С. Максимов, В. Нерсисянц, Л. Наливайко, О. Павлишин, П. Рабінович, М. Савчин, А. Селіванов, О. Скрипнюк, Н. Шаптала, Ю. Шемшученко та ін.

Водночас перед сучасними дослідниками постають нові виклики й завдання, що зумовлюють необхідність невідкладного та повноаспектного вивчення динаміки і значення конституційних цінностей в умовах правового режиму воєнного стану, а також в інших складних та екстремальних умовах.

Метою статті є доктринальне вивчення природи й сутності, особливостей конституційних цінностей, виокремлення їх значущості в реаліях сьогодення, передусім в умовах воєнного стану в Україні.

Матеріали та методи

Методологічна основа дослідження базується на загальнонаукових і спеціально-юридичних методах, різноманітних підходах і принципах. Основоположними в цьому контексті є комплексний та системний підходи, поряд з ціннісним й інструментальним, плюралістичним і феноменологічним підходами, а також аксіологічний, антропологічний, гносеологічний, діалектичний, порівняльно-правовий, історичний та інші методи. Їх використання дозволяє розкрити багатогранну правову природу конституційних цінностей, їх типологію та особливі завдання, значущість в умовах сьогодення.

Результати й обговорення

Підвищення інтересу до проблеми вивчення цінностей відбувається зазвичай у період ціннісних криз, зміни усталених систем і пошуку нових засад, моделей, пріоритетних напрямів розвитку людини, суспільства й держави. Разом з процесом трансформації аксіологічних шкал за умови збереження їх ієрархії кризові епохи породжують також ідеї відмови від переваги тієї чи іншої ціннісної позиції. Цінності виникли в історії людства як духовні опори, що допомагають людині встояти перед важкими життєвими випробуваннями. Вони впорядковують дійсність, становлять орієнтири людської поведінки, основоположення життя суспільства, формуючи життєві та практичні настанови. Різноманітними є трактування понять «цінність», «правова цінність», «конституційна цінність» тощо, так само і їх класифікації. Слід зазначити, що вчені неодноразово виокремлювали не лише правові цінності, а й право як цінність, цінність права тощо. Зокрема, право з аксіологічної точки зору – це не лише необхідний засіб соціального регулювання, а й соціальна цінність, соціальне благо. Саме з позицій інструментального підходу доречно констатувати як цінність права

загалом, так і правові цінності. Це означає, що цінність права виявляється як у загальних характеристиках, що розкривають його значення, місце в житті суспільства, так і в тому, що існують окремі правові цінності, зокрема конституційні.

Правові цінності – це конкретні соціально-правові явища, правові засоби та механізми, до яких належать: конкретне вираження власної цінності права в практичному житті людей (безпека людини в конфліктних ситуаціях, визначеність і гарантованість прав, забезпечення істини, правди під час вирішення юридичних питань; фундаментальні природні права людини – основоположні демократичні правові принципи; особливі правові засоби та юридичні механізми (юридичний інструментарій), що забезпечують цінність права, гарантованість прав, інститути, що виражають оптимальне співвідношення нормативного та індивідуального регулювання [6]. Не слід забувати і про правові цінності приватного права, прецедентного права тощо. Правові цінності пронизують суспільну правосвідомість і стають основними принципами права, такими, зокрема, як свобода, рівність, справедливість, мир і безпека.

Розгалужена система цих цінностей охоплює цінності-ідеали, цінності-бажання та цінності-обов'язки; цінності-принципи (основні критерії правових явищ щодо їх відповідності цінностям права), цінності-правила (дозвіл чи вимога здійснити або утриматися від здійснення певного вчинку, у разі виникнення певних умов), цінності-процедури (офіційно встановлений правилами спосіб і порядок дій у процесі формування певних правовідносин), абстрактні та спеціальні; універсальні та фундаментальні; абсолютні, безумовні й безперечні, цінності різних цивілізацій (західної, східної, традиційних суспільств) тощо.

Цінності можуть бути рівними за суттю, міститись у людській свідомості, мисленні, це не знання, що не належить ні до істини, ні до неправди, вони мають власну самобутню основу. Цінність відображає сутність, тоді як цінність у праві – це шкала виміру того сутнісного, що дозволяє праву зберігати свою сутність, спроможність слугувати метою та засобом задоволення науково обґрунтованих, соціально справедливих загальнолюдських потреб та інтересів громадян і їхніх об'єднань. Крім того, функції, принципи, специфіку природи права неможливо з'ясувати без ціннісного виміру [7].

Деякі дослідники підкреслюють специфіку конституційних та інших правових цінностей в їх органічній дворегістровості (правові цінності-ідеали та цінності-компроміси). Наприклад, права людини наділяються статусом універсальної цінності, є трансстемпоральними і транстериторіальними, тобто єдиними для всього людства – мають визнаватися всіма правовими культурами. Закріплення прав людини як фундаментальної правової цінності

в нормативних та інших документах є спробою досягнення компромісу між бажаним ідеалом і реальним станом речей, а також спробою уніфікації ціннісних правових систем [8–10].

З огляду на конституційні засади державного й суспільного ладу, фундаментального характеру набувають такі цінності, як життя людини, її здоров'я, честь, гідність і, відповідно, інші природжені права. Спеціальний характер стосовно права мають такі цінності, як безпека, законність, правопорядок, право власності, свобода думки, слова, віросповідання тощо. З позицій феноменології, це – «символічні універсуми», своєрідні «універсалії», а згідно з науково-психологічною картиною реальності – глибоко вкорінене в психіці кожної людини ядро моральних, естетичних, правових та інших цінностей, будучи керівним центром («програмуєчим блоком»), що визначає основні параметри її соціальної поведінки, залишається недиференційованим і малокерованим з боку свідомості й волі людини [11].

Власне категорія «цінність» означає певне благо, загальне позитивне значення тих чи інших явищ для окремої людини та соціальних спільнот. Це універсальне й багатовимірне явище, що поширюється практично на всі сфери людського життя. Вона відображає сутність і водночас становить умову повноцінного існування суб'єкта, об'єктів певних суспільних відносин. Цінності є своєрідним культурним «кодом», специфічність якого зумовлена тим, що кожна культура породжує свою, лише їй притаманну ціннісну систему [3–4]. Цінності є категоріями духовного або матеріального характеру, що мають позитивну або негативну значущість для окремого індивіда, соціальної групи або суспільства загалом, здатні слугувати їх інтересам і меті. Водночас це критерій для оцінки, важливий індикатор, що означений певними перевагами (чеснотами) тощо.

Як стверджує А. Крусян, у системі політико-правових цінностей сучасного українського конституціоналізму основоположне значення мають цінності, що визначають мету і зміст принципів конституціоналізму. До таких основних цінностей сучасного конституціоналізму належать людина, її конституційно-правова свобода, право та верховенство права, а також демократія [1].

Із закріпленням цінностей на конституційному рівні вони набувають загальноюридичного обов'язкового значення, стають основоположними орієнтирами суспільного і державно-правового розвитку. Так, Конституція України 1996 року на найвищому правовому рівні зафіксувала низку визначальних цінностей, які відтворюють важливі ідеї та традиції українського народу, визначають завдання та основні напрями конституційно-правового та іншого галузевого регулювання, національної правової системи. З-поміж конституційних цінностей можна виокремити такі: демократія, конституційний лад,

суверенітет, незалежність, унітарність, мир, територіальна цілісність, недоторканність, оборона, безпека, правовий порядок, права та свободи людини, верховенство права й закону, українська нація, державна мова, місцеве самоврядування, державна влада, територіальна громада, поділ влади; принципи соціальної справедливості й незалежності суду тощо. Згідно зі ст. 3 Основного Закону України, «людина, її життя, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права та свободи людини, їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, держава відповідає перед людиною за власну діяльність. Утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [12].

Згадані положення деталізуються в численних законах та інших нормативно-правових актах України, імплементуються міжнародно-правові стандарти у відповідних сферах, а також у правозастосовній практиці. Конституційні цінності визначають зміст конституційних принципів і норм, взаємопов'язані з установками та доктринальними орієнтирами інтерпретації (тлумачення) конституційного тексту, деталізуються на рівні інших галузевих і міжгалузевих принципів, правових актів, правозастосовної практики. Крім того, на національному рівні конституційно регламентовано універсальні загальноцивілізаційні цінності, що стали здобутком світової культури, політико-правової думки та практики.

М. Савчин зауважує, що конституційні цінності на сучасному етапі розвитку людської цивілізації набувають характеру певних універсалій, на основі яких і формується структура конституційної системи конкретної країни. Залежно від ступеня їх правового захисту система таких цінностей має свою специфіку в кожній країні, що зумовлено природними, політичними, економічними, соціальними, культурними особливостями кожної країни. Учений підкреслює, що конституційні цінності в сукупності стають критерієм забезпечення конституційності в діяльності органів конституційної юстиції на основі поєднання природно-правового та позитивістського підходів [2; 13]. На нашу думку, вказані цінності стосуються не лише органів конституційної юстиції, а й системи органів державної влади, місцевого самоврядування та правопорядку загалом.

О. Гришук аналізує конституційні цінності через їх соціальну сутність (як різновид соціальних, зокрема правових, цінностей), що дає змогу пов'язати гносеологію конституційних цінностей з генезою ідей про природне право. Як стверджує науковець, антропна природа конституційних цінностей відображена через їх прямиий і безпосередній зв'язок з людиною та знайшла свій вияв у підході до ієрархії конституційних цінностей, на вершині якої знаходиться людська гідність [14].

Натомість О. Радишевська наголошує, що в контексті конституційної аксіології цінності – це соціально значущі блага, які набули свого формально-юридичного втілення в різних джерелах позитивного права, передусім у конституційному законодавстві у вигляді норм-принципів, норм-цілей, норм-завдань, а також в актах Конституційного Суду України [15].

Слушним є визначення конституційних цінностей, згідно з яким це – гуманістичні, демократично-правові, універсальні орієнтири, що формалізовано відображені в конституції держави, виявляються в конституційно-оцінній, інтерпретаційній і контрольній діяльності органів конституційної юстиції та визначально впливають на конституційне законодавство, конституційну правосвідомість, конституційний правопорядок і публічно-владну практику [1, с. 4].

Характерними рисами конституційних цінностей вважають їх верховенство, легітимність, історичність, ієрархічність, стабільність, сконцентрованість, оновленість змісту, справедливість. Обґрунтованою також є позиція стосовно виокремлення певної ієрархії цих цінностей. Зокрема, слід виокремити конституційні цінності, притаманні будь-якій країні з традиціями конституціоналізму, завданням яких є визначення типу правосвідомості; конституційні цінності другого порядку, що означені особливостями конституційної моделі правового регулювання, третього порядку – системою джерел конституційного права конкретної країни, насамкінець можна виділити конституційні цінності інституційного характеру, що визначають засади власне конституційного порядку (демократія, народний суверенітет, легітимність публічної влади, парламентаризм, судовий конституційний контроль) [2; 7; 13].

Оскільки конституційні цінності на сьогодні не є уніфікованою категорією, фактично не існує чіткого їх переліку, тому потребує належного вивчення їх ретроспективний розвиток, зарубіжний досвід і сучасні вітчизняні традиції конституціоналізму. Ураховуючи процеси тривалих і триваючих реформ у незалежній Україні, зокрема, у сфері державної служби і служби в органах місцевого самоврядування, судовій системі, доцільним є звернення уваги власне на ті конституційні цінності, що водночас становлять або повинні становити ключові засади здійснення згаданих реформ (доброчесність, меритократія, гендерна рівність, інформаційне суспільство, сталість або сталий розвиток тощо). Водночас залишаються остаточно традиційні ідеали або цінності, актуальність і значення яких є безперечними. У цьому контексті йдеться, зокрема, про демократію, свободу, права людини, людську гідність, справедливість, солідарність, правовий порядок, верховенство права, громадянське суспільство, правову державу,

національну ідентичність, мир, територіальну цілісність тощо.

Значні світоглядні зміни, характерні для європейської культури із середини XX ст. – початку XXI ст., акцентують увагу на формуванні та дієвості нової системи цінностей, чільне місце в якій належить толерантності. Нагальною сьогодні є потреба в збереженні цілісності й різноманіття світу, людства та окремої людини, тому толерантність у цій соціокультурній ситуації є передумовою виживання людства. Це фактично одна з правових цінностей європейської культури, що пронизує всі сфери сучасного життя людини, і право як цивілізований регулятивний механізм повинно використовувати весь свій арсенал для того, щоб зробити толерантність дієвим і практичним принципом облаштування цивілізованого співжиття. Сучасне розуміння толерантності підкреслює її активно-творче начало: у політичній сфері – вільне висловлювання своїх політичних поглядів і вподобань, можливість мирного співіснування правлячої політичної сили й опозиції; у межах філософського та соціологічного контексту – це можливість існування «іншості» (релігійні вірування, національна приналежність, обраний спосіб життя тощо); у правовому житті – відсутність дискримінацій, рівний масштаб правової та юридичної реалізації та свободи. Толерантність як правова цінність знімає напруження в дихотомії «свій – чужий», яка є основоположною засадою правової регуляції, принципом визнання рівноцінності «Я» та «Іншого» як універсальної цінності, що корелюється з правовим принципом рівності [8].

В умовах воєнного стану чи в інших складних обставинах навряд чи можна залишатись толерантним до всього, що відбувається. Тому, очевидно, що належна реалізація деяких цінностей ускладнюється, змінюється їх пріоритетність і значущість. Водночас сучасні фундаментальні правові цінності є незмінними як у мирний час, так і у воєнний. Наприклад, до таких належить цінність життя людини як фізичного явища, що наразі сприймається за замовчуванням, натомість ідеологічного обґрунтування та правового оформлення в низці міжнародно-правових документів набувають такі сучасні модифікації базової правової цінності життя, як приватне життя, людська гідність, право на життя, право на безпечні для життя і здоров'я умови тощо [25; 29–31].

Вплив цінностей у праві на розвиток теорії прав людини можна зіставити з їх впливом безпосередньо на право, яке є формою відображення та способом утілення людських цінностей. Ціннісне ставлення в праві як складний, багаторівневий феномен визначається структурою правового життя та включає як первинні бажання й переваги у сфері права, так й усвідомлений і раціонально виражений вибір правової поведінки. Аксіологія права, що формується в сучасній українській

філософії права як її невід'ємна складова, є ефективним чинником розвитку теорії прав людини, оскільки має своїм предметом дослідження правових цінностей, утіленням і вираженням яких є права людини. Крім того, правові цінності – це пережиті людьми й визначені культурою форми їх позитивного ставлення до правової системи суспільства, що зумовлюють вибір поведінки, відповідний цій системі, а також юридичну оцінку подій. Дуалізм аксіосфери права сучасного суспільства визначається тим, що державно-правові цінності забезпечують цілісність і стабільність суспільства; а правові цінності громадян передусім спрямовані на реалізацію індивідуальних прав та свобод. Причому відбувається так зване коливання маятника ціннісних орієнтацій від державно-правових до індивідуальних цінностей свободи [29].

Первинним елементом ідеї права є свобода як здатність діяти відповідно до власних бажань. Це фундаментальна загальнолюдська цінність, джерелом якої є природа людини та її особиста гідність, а відповідна правова знакова конструкція відображає можливість людини діяти на власний розсуд і свідомо здійснювати відповідальний вільний вибір. В умовах сьогодення проблема свободи є однією з головних у соціально-політичному та філософсько-правовому дискурсах, поступово її сутнісні характеристики сприяли конституюванню свободи як принципу конституції, конституційного розвитку, засади громадянського суспільства. Останнє потребує конституційної цінності свободи, саме на ній і має ґрунтуватися функціонування правової держави та громадянського суспільства.

Низка положень Основного Закону України акцентує на окремих свободах людини, правах на свободу. Так, визначено, що «кожна людина має право на свободу й особисту недоторканність» (ч. 1 ст. 29 Конституції) [12]. Широкий підхід застосовано Конституційним Судом України під час інтерпретації категорії свободи (рішення в справі про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу № 2-рп/2016). Зокрема, Суд визнав, що «до фундаментальних цінностей дієвої конституційної демократії належить свобода» [28].

Як зауважують дослідники, завдання конституції, з огляду на ліберальний підхід, полягає лише в обмеженні держави, гарантуючи свободу. Прихильники протилежного підходу наголошують на необхідності більш активного втручання держави в суспільне життя, водночас обмежуючи свободу з метою її гарантування. Слід зауважити, що забезпечення балансу між цінностями свободи й безпекою вважають пріоритетним для правової системи. Баланс свободи та безпеки є особливо актуальним під час здійснення обмежень прав людини, боротьби з тероризмом, в умовах

воєнного й надзвичайного стану, епідемії тощо. Натомість стан миру підвищує ступінь свободи та сприяє якнайповнішій реалізації цієї правової цінності в суспільних відносинах.

Така цінність, як мир, трактується здебільшого як період між війнами, що вирізняється дипломатичними відносинами між групами людей, народами й державами, а також станом спокою та гармонії в соціумі. Розглядаючи широке розуміння поняття миру, учені зазначають, що це такий стан суспільних відносин, за якого створено реальну систему інституцій і механізмів, що мають на меті запобігти виникненню нових суспільних суперечностей, ефективно сприяти розв'язанню наявних соціальних конфліктів. Ідея миру, що поєднує солідарність і благо через гармонію, баланс та узгодженість інтересів, тобто певний справедливий та врівноважений стан суспільних відносин, який полягає в подоланні гострих суперечностей і недопущенні деструктивних конфліктів. Знакова конструкція ідеї права в цьому вимірі тісно пов'язана зі знаковими конструкціями істини, гармонії, належного й порядку [16–18; 23–24; 26], адже складно уявити вільну та справедливу мирну солідарну взаємодію соціальних суб'єктів, спрямовану на досягнення всезагального блага, яка не передбачала б авторитету влади й порядку – оформленості та відповідності певним принципам і правилам, тому повноти й завершеності ідеї права надає їй відповідна ключова характеристика, яка полягає в тому, що суспільні відносини врегульовані нормативно на основі певних встановлених форм і процедур організації суспільного співжиття.

На нашу думку, взаємозалежними є численні конституційні цінності, зокрема мир, свобода, справедливість, правовий порядок, солідарність, загальний добробут тощо. З огляду на зазначене, слід акцентувати на важливості ключових елементів ідеї права, а також на тому, що поза увагою сучасних дослідників залишається такий елемент ідеї права, що актуальний в умовах сьогодення як для Української держави, так і для всієї світової спільноти. Це – ідея миру, що надає змістової завершеності знаковій конструкції ідеї права. Крім того, мир – це не лише період між війнами, який вирізняється дипломатичними відносинами між групами людей, народами й державами. У широкому значенні ідея миру – це ідея гармонії та спокою в суспільному й індивідуально-духовному житті людини, у міжособистісній взаємодії соціальних суб'єктів, яка надає можливість максимально реалізувати їхні можливості. Тобто ця ідея передбачає досягнення такого стану суспільних відносин, за якого створено реальну систему ефективних інституцій і механізмів, що мають на меті запобігти виникненню нових суспільних суперечностей, ефективно спри-

яти розв'язанню наявних соціальних конфліктів [18–23; 33].

З такою цінністю, як мир, пов'язана й наступна конституційна цінність – територіальна цілісність держави, що становить водночас одну із засад конституційного ладу держави та є одним з основних принципів міжнародного права [3–4; 35], що належним чином регламентований у національних і міжнародно-правових актах. Передусім ідеться про трансформацію з класичної правової цінності в конституційний і міжнародно-правовий принцип. Попри це, на жаль, спостерігаємо порушення територіальної цілісності України, деяких інших держав у сучасному світі. Це зумовлює вивчення суттєвих загроз і проблем забезпечення її гарантій, а зв'язок з низкою інших конституційних цінностей (безпека, недоторканність державних кордонів, конституційний лад, суверенітет тощо) актуалізує комплексне системне розв'язання наявних проблем, пошук оптимальних ефективних засобів їх забезпечення, відновлення, протидії новим внутрішнім і зовнішнім загрозам та викликам, продовження реформ на цьому шляху.

Не можна не погодитись з роллю органів публічної влади України, інших держав, а також міжнародних організацій у поширенні загально-визнаних правових цінностей, їх трактуванні й забезпеченні функціонування. Тут варто виокремити роль і значення Конституційного Суду України в реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі, а також у нових викликах, що нині постали перед органом конституційного контролю та нашою державою. На думку В. Городовенка, попри наявні обставини, Конституційний Суд України підтримує державу в боротьбі проти агресора, продовжуючи здійснення своїх конституційних повноважень задля утвердження верховенства Основного Закону України на всій території нашої держави та захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина, зокрема недопущення звуження їх сутності, обстоючи загальноєвропейські цінності [28]. Безперечно, значущими є низка рішень Конституційного Суду України, які були ухвалені для захисту демократичного конституційного ладу держави, поширення і трактування конституційних цінностей, інших правових та європейських чи універсальних ідеалів, ідей, моделей, стандартів.

Водночас наявні й до певної міри дискусійні або неоднозначні сучасні підходи та концепції, спрямовані на розширення або модернізацію конституційних цінностей. Однією з таких є концепція «демократії, здатної захистити себе», прихильники якої зазначають, що демократія ґрунтується на компромісі, який вимагає певних поступок для того, аби забезпечити більшу стабільність країни загалом [14; 28].

У контексті акультурації українських правових цінностей у межах євроінтеграції нашої

держави важливого значення набувають основні європейські цінності, закріплені в ст. 2 Договору про Європейський Союз: «Союз заснований на цінностях поваги людської гідності, свободи, демократії, рівності, правової держави і дотримання прав людини, включаючи права осіб, що належать до меншин». В Основному Законі України наявні схожі правові цінності, передусім у розділ II, де закріплено широкий спектр прав і свобод людини та громадянина [12]. Однак, як зауважують дослідники, проблема полягає в хибній практиці застосування зазначених норм, тому для ефективної реалізації європейських правових цінностей вкрай важливою вбачається боротьба з корупцією. Це підтверджують результати соціологічних опитувань [30]. Тому погоджуємося, що важливо продовжувати реформування організації та функціонування органів публічної влади в Україні, передусім судової системи, антикорупційних органів тощо задля реального запровадження в життя суспільства й держави цінностей, визнаних європейською та міжнародною спільнотою.

Висновки

Конституційні цінності не є уніфікованою категорією, фактично не існує чіткого їх переліку, що підтверджує їх динамічний розвиток і потребу постійної уваги дослідників до зарубіжного досвіду й сучасних вітчизняних традицій конституціоналізму, філософсько-правової думки, ретроспективних і перспективних аспектів. Цей феномен вирізняється міждисциплінарною та міжгалузеву природою, особлива важливість певних конституційних цінностей посилюється в складних умовах державотворення та правотворення, системних реформ, під час збройних конфліктів міжнародного і неміжнародного характеру, воєнного або надзвичайного стану, миробудівництва й постконфліктного відновлення.

Можна виокремити певні тенденції та закономірності становлення й еволюції системи конституційних цінностей, а саме: взаємовплив європейських і національних цінностей, процеси їх інтеграції та акультурації, поширення та реалізація в різних сферах життєдіяльності, організації та функціонування публічної влади, під час здійснення реформ, удосконалення національного законодавства України, розроблення сценаріїв повоєнного відновлення і миробудівництва. Численні конституційні й інші правові цінності трансформувались у принципи, своєрідні засади галузевого та міжгалузевого рівня, є ключовими орієнтирами або постулатами стратегій і концепцій загальнодержавного і транскордонного масштабів.

Очевидним є вплив правового режиму воєнного стану практично на всі напрями державної політики України, нормативно-правову й ідеоло-

гічну основи, інституційний механізм її здійснення, а також політики наднаціонального масштабу та міжнародної безпекової політики. У цих обставинах посилюється значущість таких ідей, ідеалів, як мир і безпека, свобода й суверенітет, людська гідність, права людини, солідарність, національна ідентичність, територіальна цілісність тощо. Водночас концептуалізація державної політики України,

стратегій євроатлантичного курсу України, проєктів програм і планів відновлення України зумовлює необхідність урахування надбань філософсько-правової думки, учених-конституціоналістів, продовження досліджень парадигми конституційних цінностей, що сприятимуть передусім відновленню та зміцненню миру, територіальній цілісності України, суверенітету, сталого розвитку тощо.

REFERENCES

- [1] Krusian, A.R. (2012). Polityko-pravovi tsinnosti suchasnoho ukraïnskoho konstytutsionalizmu (v konteksti aksiolohichnoho vymiru konstytutsiinoho prava) [Political and legal values of modern Ukrainian constitutionalism (in the context of the axiological dimension of constitutional law)]. *Aktualni problemy polityky, Actual problems of politics*, 45, 3-13 [in Ukrainian].
- [2] Savchyn, M. (2010). Konstytutsiini tsinnosti ta konstytutsiina yurysprudentsiia v Ukraini [Constitutional values and constitutional jurisprudence in Ukraine]. *Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy, Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine*, 1, 111-120 [in Ukrainian].
- [3] Kaminska, N.V., & Demydenko, V.O. (2019). Teoretyko-pravovi determinanty konstytutsiinykh tsinnosti [Theoretical and legal determinants of constitutional values]. *Konstytutsiini tsinnosti: pravova pryroda ta praktyka realizatsii, Constitutional values: legal nature and implementation practice: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference* (pp. 207-210). Khmelnytskyi [in Ukrainian].
- [4] Markush, M. (2013). Konstytutsiini tsinnosti yak osnovopolozhni zasady v kryminalnomu protsesi Ukrainy [Constitutional values as fundamental principles in the criminal process of Ukraine]. *Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy, Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine*, 6, 73-85 [in Ukrainian].
- [5] Shaptala, N., Kaminska, N., Kalynovskyi, B., Ivanochko, I., & Kulyk, T. (2020). Constitutionalism as a philosophical and legal category and a socio-political phenomenon. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*, 23(2). Retrieved from <https://www.abacademies.org/articles/Constitutionalism-as-a-philosophical-and-legal-category-and-a-socio-political-phenomenon-1544-0044-23-2-464.pdf>.
- [6] Kuzmenko, V.V. (EDs.). (2015). *Ontolohiia, aksiolohiia, antropolohiia, hnoseolohiia filozofsko-pravovykh vchen [Ontology, axiology, anthropology, epistemology of philosophical and legal teachings]*. Dnipropetrovsk: DDUVS [in Ukrainian].
- [7] Kaminska, N.V. (2022). Merytokratiia yak konstytutsiina tsinnist i kliuchova zasada reformuvannia publichnoi vlady [Meritocracy as a constitutional value and key principle of public authority reform]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy, Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 4, 51-61. DOI: <https://doi.org/10.32886/instzak.2022.04.06> [in Ukrainian].
- [8] Lypovets, Yu.O. (2021). Pravovi tsinnosti yak idealy ta kompromisy [Legal values as ideals and compromises]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
- [9] Zhebrowska, K.A. (2017). Pravovi tsinnosti u vzaiemodii pravovykh system [Legal values in the interaction of legal systems]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].
- [10] Bobrovnik, S., Shevchenko, A., Didych, T., Khodanovych, V., & Dei, M. (2020). Formal manifestation of Law-making as an Object of Methodological strategy of Modern Law. *Knowledge Revista Género & Direito*, 9(5).
- [11] Hladkyi, S.O. *Pravovi tsinnosti yak praktychna problema pravovoho zhyttia ukraïnskoho suspilstva [Legal values as a practical problem of the legal life of Ukrainian society]*. Retrieved from <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/9729/1/%D0%93%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%A1.%D0%9E..pdf> [in Ukrainian].
- [12] Konstytutsiia Ukrainy: vid 28 cherv. 1996 r. No.254k/96-VR [Constitutional of Ukraine from June 28, 1996, No.254k/96-VR]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA%96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
- [13] Savchyn, M. *Osnovopolozhni tsinnosti i pryntsyipy konstytutsiinoho poriadku: lektsiia [Basic values and principles of the constitutional order]*. Retrieved from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/20370/1/4%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D1%96%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96%20%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%96.pdf> [in Ukrainian].
- [14] Hryshchuk, O.V. (2020). *Konstytutsiini tsinnosti: filozofski ta sudovi aspekty [Constitutional values: philosophical and judicial aspects]* (2nd ed., rev.). Kyiv: Vaite [in Ukrainian].
- [15] Radyshchevska, O.R. *Konstytutsiini tsinnosti yak aksiolohichniy chynnyk formuvannia zahalnoho administratyvnoho prava Ukrainy [Constitutional values as an axiological factor in the formation of the general administrative law of Ukraine]*. Retrieved from <https://www.publichne-pravo.com.ua/index.php?option=comcontent&view=article&id=112:pp-2019-35-04&catid=91&Itemid=483&lang=uk> [in Ukrainian].
- [16] Nishihara, H. (2001). The significance of constitutional values. *PER/PELJ*, 4. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/26634874_The_significance_of_constitutional_values.
- [17] Venter, F. *Utilizing constitutional values in constitutional comparison*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/26634953_Utilizing_constitutional_values_in_constitutional_comparison

- [18] Pavlyshyn, O. (2021). Spravedlyvist yak pravova tsinnist [Justice as a legal value]. *Science, theory and practice: Abstracts of XXIX International Scientific and Practical Conference* (pp. 210-212). Tokyo. DOI: 10.46299/ISG.2021.I.XXIX [in Ukrainian].
- [19] Pohrebniak, S. (2015). Spravedlyvist yak pryntsyv prava: osnovni aspekty [Justice as a principle of law: main aspects]. *Filosofia prava i zahalna teoriia prava, Philosophy of law and general theory of law*, 1-2. DOI: 10.21564/2227-7153.2015.1-2.182340 [in Ukrainian].
- [20] Bandura, O.O. (2003). Yednist tsinnostey ta istyny u pravi (filozofskyi analiz) [Unity of values and truth in law (philosophical analysis)]. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
- [21] Garkicki, L. (2015). *Polskie prawo konstytucyjne: Zarys wykładu*. Retrieved from <http://www.bing.com/search?FORM=UP97DF&PC=UP97&q=Garkicki+L.+Polskie+prawo+konstytucyjne%3A+Zarys+wyk%C5%82adu+%28Wolters+Kluwer+2015%29>
- [22] Sommer, D.S. (2014). *Moral Para el siglo XXI*. Santiago: Fundacion Instituto filosofico hermetico.
- [23] Nevidomyi, V., & Pavlyshyn, O. (2022). Mistse idei myru v systemi elementiv idei prava [The Place of the Idea of Peace in the System of Elements of the Idea of Law]. *Filosofski ta metodologichni problemy prava, Philosophical and Methodological Problems of Law*, 1(23), 35-43. DOI: <https://doi.org/10.33270/01222302.35> [in Ukrainian].
- [24] Kofman, B., Kurovska, I., & Semenova, A. (2019). Leading Approaches in Maintenance of International Peace and Security. *Sustainable Leadership for Entrepreneurs and Academics*. Strielkowski (Eds.). ESAL. Springer Proceedings in Business and Economics. Springer, Cham.
- [25] Dzhuska, A., Kaminska, N., & Makarukha, Z. (2021). Modern concept of understanding the human right to life. *Wiadomości Lekarskie TOM LXXII*, 2, 1337-1342. DOI: 10.36740/WLek202102131.
- [26] Kostytsky, M., Kushakova-Kostytska, N., Serdiuk, I., Gvozdik, O., & Pavlyshyn, O. (2020). The Analysis of the Essence on the Information Society in the Legal and Philosophical Context. *Cuestiones Politicas*, 37(65), 169-181. DOI: 10.46398/cuestpol.3865.13.
- [27] Kostytsky, M.V., Kushakova-Kostytska, N.V., Gvozdik, O.I., Kravets, V.M., & Shkarupa, K.V. (2020). National identity in an emerging information society: some problematic issues. *Cuestiones Politicas*, 38(66), 85-94. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.38e.05>.
- [28] Suddi Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vzialy uchast u Mizhnarodnii konferentsii "Rol konstytutsiinykh sudiv u novykh demokraciakh" u misti Tyrana [Judges of the Constitutional Court of Ukraine took part in the International Conference "The Role of Constitutional Courts in New Democracies" in the city of Tirana]. *Sait "Konstytutsiinyi Sud Ukrainy", Site "Constitutional Court of Ukraine"*. Retrieved from <https://ccu.gov.ua/novyna/suddi-konstytucijnogo-sudu-ukrayiny-vzaly-uchast-u-mizhnarodniy-konferenciyi-rol> [in Ukrainian].
- [29] Ivashev, Ye.V. *Vplyv aksiolohii prava na rozvytok teorii prav liudyny [The influence of the axiology of law on the development of the theory of human rights]*. Retrieved from http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/3149/1/2013_1_ivashev.pdf [in Ukrainian].
- [30] Renov, Ye.V. (2021). Pravovi tsinnosti: pryroda, znachennia ta pytannia akulturatsii v aspekti yevrointehratsii Ukrainy [Legal values: nature, significance and issues of acculturation in the aspect of European integration of Ukraine]. *Amparo*, 4, 63-69. DOI: <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2021-4-08> [in Ukrainian].
- [31] Bratasiuk, M.H. (2020). Filozofia zakhystu prav liudyny z pozytsii suchasnoho pravovoho myslennia [The philosophy of human rights protection from the standpoint of modern legal thinking]. *Filosofski ta metodologichni problemy prava, Philosophical and methodological problems of law*, 1, 14-20. DOI: <https://doi.org/10.33270/02201901.14> [in Ukrainian].
- [32] Holovaty, S. (2020). Backbone of the Rule of Law: The Decisive Contribution of the Venice Commission in Ukraine. *Venice Commission. Thirty Years of Quest for Democracy through Law: 1990-2020*. Lund: Juristförlaget i Lund.
- [33] Bandura, O., Lytvynov, O., Maksymov, S., Pavlyshyn, O., & Smaznova, I. (2022). Semiotics of law in modern philosophical and legal research. *Cuestiones Politicas*, 40(72), 89-107. DOI: 10.46398/cuestpol.4072.05.
- [34] Chornopyska, V. (2020). Problema definitsii "pravovykh tsinnostey" u suchasnomu naukovomu dyskursi [The problem of the definition of "legal values" in modern scientific discourse]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnik", Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic"*, 7(1), 89-98 [in Ukrainian].
- [35] Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union, European Commission, Brussels, 17.6.2022 COM(2022) 407 final. (n.d.). ec.europa.eu. Retrieved from https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/opinion-ukraines-application-membership-european-union_en.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Крусян А. Р. Політико-правові цінності сучасного українського конституціоналізму (в контексті аксіологічного виміру конституційного права). *Актуальні проблеми політики*. 2012. Вип. 45. С. 3–13.
- [2] Савчин М. Конституційні цінності та конституційна юриспруденція в Україні. *Вісник Конституційного Суду України*. 2010. № 1. С. 111–120.
- [3] Камінська Н. В., Демиденко В. О. Теоретико-правові детермінанти конституційних цінностей. *Конституційні цінності: правова природа та практика реалізації*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 17 трав. 2019 р.). Хмельницький, 2019. С. 207–210.
- [4] Маркуш М. Конституційні цінності як основоположні засади в кримінальному процесі України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2013. № 6. С. 73–85.
- [5] Shaptala N., Kaminska N., Ivanochko I., Kulyk T. Constitutionalism as a philosophical and legal category and a socio-political phenomenon. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2020. Vol. 23. Issue 2. URL:

- <https://www.abacademies.org/articles/Constitutionalism-as-a-philosophical-and-legal-category-and-a-socio-political-phenomenon-1544-0044-23-2-464.pdf>
- [6] Онтологія, аксіологія, антропологія, гносеологія філософсько-правових вчень : навч. посіб. / за заг. ред. В. В. Кузьменка. Дніпропетровськ : ДДУВС, 2015. 246 с.
- [7] Камінська Н. В. Меритократія як конституційна цінність і ключова засада реформування публічної влади. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2022. № 4. С. 51–61. DOI: <https://doi.org/10.32886/instzak.2022.04.06>.
- [8] Липовець Ю. О. Правові цінності як ідеали та компроміси : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. Київ, 2021. 17 с.
- [9] Жебровська К. А. Правові цінності у взаємодії правових систем : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2017. 20 с.
- [10] Bobrovnik S., Shevchenko A., Didych T., Khodanovych V., Dei M. Formal manifestation of Law-making as an Object of Methodological strategy of Modern Law. *Knowledge Revista Género & Direito*. 2020. Vol. 9. No. 5.
- [11] Гладкий С. О. Правові цінності як практична проблема правового життя українського суспільства. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/97291/1/%D0%93%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%A1.%D0%9E..pdf>.
- [12] Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
- [13] Савчин М. Основоположні цінності і принципи конституційного порядку : лекція. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/20370/1/4%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D1%96%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96%20%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96.pdf>.
- [14] Гришук О. В. Конституційні цінності: філософські та судові аспекти : монографія. Вид. 2-ге, доопр. і доповн. Київ : Ваіте, 2020. 530 с.
- [15] Радишевська О. Р. Конституційні цінності як аксіологічний чинник формування загального адміністративного права України. URL: <https://www.publichne-pravo.com.ua/index.php?option=comcontent&view=article&id=112:pp-2019-35-04&catid=91&Itemid=483&lang=uk>.
- [16] Nishihara H. The significance of constitutional values. *PER/PELJ*. 2001. No. 4. URL: https://www.researchgate.net/publication/26634874_The_significance_of_constitutional_values.
- [17] Venter F. Utilizing constitutional values in constitutional comparison. URL: https://www.researchgate.net/publication/26634953_Utilizing_constitutional_values_in_constitutional_comparison
- [18] Павлишин О. Справедливість як правова цінність. *Science, theory and practice : Abstracts of XXIX International Scientific and Practical Conference*. Tokyo, Japan. 2021. P. 210–212. DOI: 10.46299/ISG.2021.I.XXIX.
- [19] Погребняк С. Справедливість як принцип права: основні аспекти. *Філософія права і загальна теорія права*. 2015. № 1–2. DOI: 10.21564/2227-7153.2015.1-2.182340.
- [20] Бандура О. О. Єдність цінностей та істини у праві (філософський аналіз) : дис. ... д-ра філос. наук : 12.00.12. Київ, 2003.
- [21] Garkicki L. *Polskie prawo konstytucyjne: Zarys wykładu* (Wolters Kluwer 2015). URL: <http://www.bing.com/search?FORM=UP97DF&PC=UP97&q=Garkicki+L.+Polskie+prawo+konstytucyjne%3A+Zarys+wyk%C5%82adu+%28Wolters+Kluwer+2015%29>.
- [22] Sommer D. S. *Moral Para el siglo XXI*. Santiago : Fundacion Instituto filosofico hermetico, 2014.
- [23] Невідомі В. І., Павлишин О. В. Місце ідеї миру в системі елементів ідеї права. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2022. № 1 (23). С. 35–43. DOI: <https://doi.org/10.33270/01222302.35>.
- [24] Kofman B., Kurovska I., Semenova A. Leading Approaches in Maintenance of International Peace and Security. *Sustainable Leadership for Entrepreneurs and Academics* / eds. Strielkowski, ESAL. Springer Proceedings in Business and Economics. Springer, Cham, 2019. P. 511–519.
- [25] Dzhuska A., Kaminska N., Makarukha Z. Modern concept of understanding the human right to life. *Wiadomości Lekarskie TOM LXXII*. 2021. № 2. P. 1337–1342. DOI: 10.36740/WLek202102131.
- [26] Kostytsky M., Kushakova-Kostytska N., Serdiuk I., Gvozdik O., Pavlyshyn O. The Analysis of the Essence on the Information Society in the Legal and Philosophical Context. *Cuestiones Políticas*. 2020. No. 37 (65). P. 169–181. DOI: 10.46398/cuestpol.3865.13.
- [27] Kostytsky M. V., Kushakova-Kostytska N. V., Gvozdik O. I., Kravets V. M., Shkarupa K. V. National identity in an emerging information society: some problematic issues. *Cuestiones Políticas*. 2020. No. 38 (66). P. 85–94. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.38e.05>.
- [28] Судді Конституційного Суду України взяли участь у Міжнародній конференції «Роль конституційних судів у нових демократіях» у місті Тирана. *Конституційний Суд України* : [офіц. сайт]. URL: <https://ccu.gov.ua/novyna/suddi-konstytucijnogo-sudu-ukrayiny-vzaly-uchast-u-mizhnarodniy-konferenciyi-rol>
- [29] Івашев Є. В. Вплив аксіології права на розвиток теорії прав людини. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/3149/1/2013_1_ivashev.pdf.
- [30] Реньов Є. В. Правові цінності: природа, значення та питання аккультурації в аспекті євроінтеграції України. *Аmparo*. 2021. № 4. С. 63–69. DOI: <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2021-4-08>.
- [31] Братасюк М. Г. Філософія захисту прав людини з позицій сучасного правового мислення. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2020. № 1. С. 14–20. DOI: <https://doi.org/10.33270/02201901.14>.

- [32] Holovaty S. Backbone of the Rule of Law: The Decisive Contribution of the Venice Commission in Ukraine. *Venice Commission. Thirty Years of Quest for Democracy through Law: 1990–2020*. Lund : Juristförlaget i Lund, 2020. P. 339–364.
- [33] Bandura O., Lytvynov O., Maksymov S., Pavlyshyn O., Smaznova I. Semiotics of law in modern philosophical and legal research. *Cuestiones Políticas*. 2022. No. 40 (72). P. 89–107. DOI: 10.46398/cuestpol.4072.05.
- [34] Чернописька В. Проблема дефініції «правових цінностей» у сучасному науковому дискурсі. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2020. Т. 7. № 1. С. 89–98. (Серія «Юридичні науки»). DOI: <http://doi.org/10.23939/law2020.25.089>.
- [35] Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union, European Commission, Brussels, 17.6.2022 COM(2022) 407 final. URL: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/opinion-ukraines-application-membership-european-union_en.

Стаття надійшла до редколегії 28.07.2022

Kaminska N. – Doctor of Law, Professor, Chief Scientific Consultant of the Research Service of the Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7239-8893>

Modern Paradigm of Constitutional Values and their Significance under the Conditions of the Martial State

Topicality. *Constitutional and legal regulation of key legal values, which constitute general civilizational ideals, democratic standards, in Ukraine, as in many other states, is important and necessary. Regardless of the dynamics of the development of social processes and state-legal phenomena, they actually remain the stabilizing factor that allows to accumulate the best achievements of legal development of national and international scales, deter and prevent significant threats and risks, develop legal awareness, legal culture, including . constitutional culture, national legal ideology and identity. At the same time, the realities show that Russia's hybrid war against Ukraine, which has been going on for almost a decade, systematic and gross violations of human and citizen rights and freedoms, the illegal occupation of a large part of the territory of our state, and other negative consequences were caused by, among other things, excellent constitutional values, national ideologies, ways and methods of exercising power, etc. Therefore, in the conditions of martial law, there are tasks related to an urgent and comprehensive study of constitutional values, their meaning, the expediency of re-evaluation or changing priorities. The purpose of this article is a doctrinal study of the nature and essence, features of constitutional values, highlighting their significance in today's conditions, primarily in the conditions of martial law in Ukraine. The methodological basis of this research is based on general scientific and special legal methods, various approaches and principles. In particular, complex and systemic approaches, along with value and instrumental, pluralistic and phenomenological approaches, as well as axiological, anthropological, epistemological, dialectical, comparative legal, historical and other methods are fundamental in this context. Their use allows to reveal the multifaceted legal nature of constitutional values, their typology and special tasks, significance in today's conditions. Scientific novelty.* Constitutional values today are not a unified category, in fact there is no clear list of them, which confirms their dynamic development and the need for constant attention of researchers to foreign experience and modern domestic traditions of constitutionalism, philosophical and legal thought, as well as in retrospective and prospective contexts. This phenomenon is characterized by an interdisciplinary and interdisciplinary nature, the special importance of certain constitutional values increases in the complex conditions of state formation and law-making, systemic reforms, during armed conflicts of an international and non-international nature, war or state of emergency, peacebuilding and post-conflict reconstruction. **Research results.** It seems appropriate to single out certain trends and regularities of the formation and evolution of the system of constitutional values. In particular, the mutual influence of European and national values, processes of their integration and acculturation, distribution and implementation in various spheres of life, organization and functioning of public power, during the implementation of reforms, improvement of national legislation of Ukraine, development of post-war recovery and peacebuilding scenarios is observed. **Practical significance.** It is worth paying attention to the fact that numerous constitutional and other legal values were transformed into principles, peculiar foundations of the sectoral and inter-sectoral level, which are key guidelines or postulates of strategies and concepts of national and cross-border scales. Under the conditions of the legal regime of martial law in Ukraine, the significance of such ideas and ideals as peace and security, freedom and sovereignty, human dignity, human rights, solidarity, national identity, territorial integrity, etc. increases. At the same time, the conceptualization of the state policy of Ukraine, the strategies of Ukraine's Euro-Atlantic course, draft programs and plans for the recovery of Ukraine necessitates taking into account the assets of philosophical and legal thought, constitutional scholars, etc., continuing research into the paradigm of constitutional values, which will primarily contribute to the restoration and strengthening of peace, territorial integrity of Ukraine, sovereignty, sustainable development etc.

Keywords: constitutional values; European values; legal axiology; democracy; freedom; peace; security; territorial integrity; human rights; martial law.